

SHOTË GALICA, BASHKËSHORTE DHE BASHKËLUFTËTARE E AZEM GALICËS

Nga fundi i shekullit që shkoi dhe në çerekun e parë të këtij shekulli historia e popullit shqiptar u pasurua edhe me një emër të madh, me emrin e Shotë Galicës, e cila me veprimtarinë luftarake u bë legjendë në Drenicë, në Kosovë dhe në të gjitha viset shqiptare.

Fundi i shekullit XIX dhe fillimi i atij XX njihen për ndryshime të mëdha jo vetëm në Ballkan. Në këtë situatë tepër të vështirë për popullin tonë del nga gjiri i tij shqiptarja Shotë Galica, e cila me cilësitë e saja morale dhe patriotike u bë shumë e njohur në të gjitha trojet shqiptare.

Qerime Halili-Shota, e bija e Halil Sejdisë, u lind në vjeshtë të vitit 1895 në Radishevë, në Drenicën Veriperëndimore. Pas shumë djemve në familjen e Halilit u lind vajza për të cilën u gëzuan të gjithë. Me atë rast në shtëpinë e Halilit u zbrazën shumë pushkë, edhe pse në këto anë nuk ishte zakon të veprohej kështu kur lindte vajzë. Ajo kishte gjashtë vëllezër, prandaj e donin të gjithë si në familje ashtu edhe në tërë fshatin, por më shumë se të tjerët e donte i ati Halili, i cili që në fëmijëri Qerimen e quante me emrin përkëdhelës Shotë. Me këtë emër të dytë filluan ta thërrisnin jo vetëm i ati, nëna, vëllezërit e më vonë i tërë fshati, por edhe Drenica, Kosova e më gjerë. Atë e ngriti në pedestalin më

të lartë fisnikëria e saj luftarake në kushtet dhe rrethanat në të cilat jetoj dhe veproj. I ati përherë e merrte nëpër oda ku flitej e bisedohej, bëheshin kuvende, shpalohehin kujtime nga historia jonë e lavdishme. Odat e Radishevës strehonin dhe përcillnin burra të mençur dhe trima që nga koha e sundimit turk, si Isa Boletinin, Ahmet Delinë e më vonë Azem Galicën, Nak Berishën, vëllezërit Beqir e Zeqir Rexhën nga Kërrnina, etj. Isa kthente në Radishevë edhe për shkak të përkrahjes që i jepnin trimat nga Radisheva, disa nga të cilët, si Hazir Ahmet Radisheva, Zenun Beka, Bislim e Hajdar Radisheva, atë e përcollën edhe për në Vlorë me rastin e shpalljes së Pavarësië më 1912. Këta dy të fundit qenë në përcjellje të tij deri në momentin e fundit kur Isa Boletini u vra më 23 janar 1916 te ura Ribnica në Podgoricë nga ana e xhandarmërisë malazeze, të udhëhequr nga majori Savë Lazareviqi, i cili për barbarizmat e tij ndaj popullit shqiptar në anën e Dukagjinit njihet si Savë Batarja. Isa kthente në këtë fshat edhe për shkak se ishte dhëndër i Radishevës që kishte për grua Hamiden, njërën nga tri bashkëshortet me të cilën i lindën Muja, Zahiti, Musa, Pajaziti dhe Kapllani.

Dhe, mu për shkak të rezistencës që bënin radishevasit fshati që djegur edhe në kohën e sundimit turk. Grupe të ndryshme që kundërshtuan sundimin okupues që nga koha e sundimit turk, serb e malazez, austro-hungarez e bullgar dhe më vonë atij jugosllav dhe që dolën në mal për të bërë rezistencë, në Radishevë gjetën strehim dhe pritje të ngrohtë. Odat në fshat rrallëherë ishin pa dikë. I ati Halili e merrte Shotën nëpër oda dhe

kjo ndikoi që ajo të edukohej dhe qysh e re të bëhet aq e vetëdijshme sa që filloi të kuptojë jo më pak se të moshuarit për luftërat që zhvilloheshin. Bisedat dhe këngët që dëgjoheshin nëpër odat e Radishevës ishin frymëzim dhe udhërrëfim për të ardhmen e Shotës. Kjo edukatë që mori në fëmijëri la gjurmë në të gjatë gjithë jetës. Bisedat dhe këngët rrënjosën në shpirtin e saj dashurinë për liri dhe admirimin për patriotizmin e të parëve tanë.

Vitet kalonin e Shota u rrit. Në shtëpinë e babait të saj nisën të shkojnë shkuesit e parë për t'ia kërkuar të bijën. Më në fund, ai e fejoj Shotën në Kërrninë ashtu siç fejoheshin të gjitha vajzat në Drenicë pa e parë djalin. Në fillim të marsit 1915 u bë dasma e Shotës me të gjitha ceremonitë që bëheshin në fshat. Mirëpo, ajo ishte e pakënaqur me martesën ngase me kohë i donte armët dhe e pëlqente veshjen e burrave. Dëshirën për to ia shtonte ardhja e shpeshtë e trimave nga anë të ndryshme, e sidomos e Azem Galicës, në shtëpinë e tyre në Radishevë derisa ajo ishte e pamartuar. Azemi shkonte shpesh në shtëpinë e Halilit, sepse aty kishte të motrën Mihanen, të martuar për vëllanë e Shotës, Nezirin.

Kur u martua Shota Azemi ishte në burgun e Pozharevcit. Ndërkohë, një ditë pranvere të vitit 1915 ai iku nga burgu dhe u kthye në shtëpi. Shota dëgjoi për këtë dhe e dinte se Azemi do të shkonte te e motra në Radishevë. Dhe, një ditë kur ajo qëllloi aty erdhi edhe Azemi. Në prani të Mihanës u morën vesh që nga mesi i qershorit Azemi me shokë të shkojë për ta marrë

Shotën. Ashtu edhe ndodhi. Nga mesi i qershorit 1915 në mbrëmjen e së enjtes së dytë të atij muaji, krushqit në krye me Azemin, gjashtë në kuaj, të cilët më vete kishin marrë edhe një pushkë të re dhe një kalë të zgjedhur për Shotën, shkuan dhe e morën atë. Martesa u bë pa ndonjë organizim të veçantë të dasmës. Shota që atë natë veshi rroba meshkujsh, ngjeshi armët për të cilat kishte ëndërruar që nga fëmijëria dhe kurrë më nuk u nda nga Azemi, duke e shoqëruar atë në ndeja, në kuvende e beteja. Gëzimin dhe hidhërimin gjithherë e patën të përbashkët. Nuk pati forcë që t'i ndajë deri në vdekje. Lidhur me këtë këngëtar i popullor thuri vargjet:

*... xhanaria e ushtria deshtën t'i ndajnë e t'i qesin fare,
po as pushka as topi nuk u bani pare...*

Në këto anë lidhur me martesën e tyre në popull ruhet edhe thënia “ Ani more, se e muer akrani akranin, se Shota koka kanë për mal e jo për magje”.

“O, prite Azem Galicën, prite more”!

Azemi me Shotën kishin vendosur që për hir të nënë Sherifes dhe të vëllezërve disa ditë t'i kalonin në shtëpinë e tyre në Galicë. Mirëpo, vetëm pak ditë kaluan e gëzimi i tyre bashkëshortor u prish me ardhjen e xhandarëve aty. Organet e pushtetit të atëhershëm me kohë morën vesh për ikjen e Azemit nga burgu i Pozharevcit në Drenicë, prandaj e kërkonin në shtëpi e

në mal. Në fund të qershorit 1915, herët në mëngjes, forca të xhandarmërisë rrethuan shtëpinë e tij në Galicë. Në shtëpi ishin Azemi me nusen, nënë Sherifen dhe me tre vëllezërit, të cilët nuk patën kohë as mundësi të tërhiqeshin. Në shtëpinë njëkatëshe zunë pozita prej nga do të mbroheshin. Thirrjeve të xhandarëve për t'u dorëzuar Azemi iu përgjigj me të shtëna pushke. U zhvillua një luftë e rreptë dhe e ashpër. Xhandarët disa herë tentuan t'i afrohen shtëpisë, por nuk ia arritën. Edhe pse me forca të pabarabarta, trimat me Nusen e Maleve mbroheshin heroikisht të vendosur për të luftuar deri në fishekun e fundit.

Kur Azemi qëllonte ndonjërin nga xhandarët, Shotës i thoshte: "Shotë, për ni mangu", apo "Edhe ni shkoi". Në një moment kur njërin nga xhandarët e mori në thumb Shota, krisma e pushkës u shoqërua me britmën e madhe të saj "O, prite Azem Galicën, prite more!". Pas kësaj thirrjeje të Shotës Azemi për një çast ndërpreu qitjen, ktheu kokën kah Shota, e shikoi pak dhe qeshi ëmbël pa folur asnjë fjalë, ndërsa shikimit të tij Shota iu përgjigj: "O Azem trimi, edhe unë ni xhandar e qëllova, shikoje se si valavitet për toke tue kukatë". Lufta vazhdoi deri në mbrëmje, kur xhandarët mblodhën të plagosurit dhe u tërhoqën. Pas tërheqjes së tyre të gjithë u gëzuan dhe ia uruan fitoren njëri-tjetrit e Shota e përqafoi fort nënë Sherifen duke i thënë: " Për ty, nana Sherife, kam ndigju se je gru burrnore, por nuk e kam dijtë se je aq trimneshë. Tanë kohën na bajte fishekë dhe na dhe guxim e na trimnove për luftë. Kurrë nuk do t'i harroj fjalët tua kur më thojshë-mos u

tremb çika e nanës, se kështu e ka lufta”. Edhe Azemi, pasi e përqafoi nënë Sherifen, ua uroi tre vëllezërve fitoren, ndërsa Shotës iu drejtua si në mahi: “Shotë mori, unë kam mendue se kam marrë nuse për shpi e jo për luftë, pra Shotë të koftë me fat pushka dhe fitorja e parë. Më befasove shumë me thirrjen që ma bane: “O, prite Azem Galicën, prite more!”. Edhe tash po më intereson se si të lindi mendimi për atë thirrje?”. Pa e mbaruar mirë fjalën Azemi, Shota i tha: “ Unë qysh e vogël andrrova që ni ditë kur të rritem, për guxim e trimni të matem me mashkuj dhe qe, erdhi sot koha dhe e provova. Bile në ni moment kur e pashë se e godita xhandarin, pej gëzimi mblodha tanë fuqinë që pata dhe thirra: “O, prite Azem Galicën, prite more!”. Azemi qeshi me zë duke i thënë: “ Ani Shotë, ani, se me këtë thirrje do t’i shtiem frigën anmikut”. Kështu, më vonë thirrja “O, prite Azem Galicën, prite more!”, apo edhe më shkurt “O, prite Azem Galicën”, u bë thirrje kushtrimi, mobilizimi, thirrje e rëndomtë për çetat në Drenicë, në Kosovë e jashtë saj, thirrje nga e cila armiku fitonte bindjen se Azem Galica gjendej gjithkrah, thirrje në të gjitha luftërat që u zhvilluan në Drenicë, në Kosovë e jashtë saj gjatë tërë kohës sa ishte gjallë Azemi dhe pas vdekjes së tij.

Duke parandjerë se xhandarët pas humbjes që pësuan do të hakmerren, Azemi porositi nënë Sherifen që të strehohej tek të afërmit e tij në Galicë, ndërsa vetë me Shotën, tre vëllezërit dhe disa të tjerë nga Galica natën e kaluan në pyjet e dendura të Qyqavicës. Dhe, ashtu siç pritej, të nesërmen xhandarët sërish rrethuan shtë-

pinë e Azemit dhe pasi aty nuk gjetën kend, e plaçkitën dhe ia vunë zjarrin. Çdo gjë u dogj pos mureve mbi të cilat galicasit me ndihmën edhe të fshatrave përreth shumë shpejt rindërtuan shtëpinë në të cilën u kthye nënë Sherifja.

Lufta në Galicë (1915) Azemit i dha të kuptojë për trimërinë, guximin dhe aftësinë e Shotës për përdorimin e armëve me çka ajo e magjepsi atë. Nusja e Maleve që nga ky moment kishte vendosur t'u bashkohej çetave kaçake. Plisi i bardhë mbi kokë, mitani i zi prej pambuku dhe fermeni karakteristik në kraharor, shokë e shall në trup, këpucë a opinga që i përshtateshin plotësisht trupit të saj, ia shtonin Shotës bukurinë dhe ia plotësonin tiparet burrërore. Kështu e veshur ajo bashkë me Azemin për herë të parë u paraqit para çetës, gjë që për luftëtarët ishte një befasi.

Lufta e Parë Botërore tanimë kishte filluar dhe nga fundi i vitit 1915 dhe fillimi i atij 1916 ushtritë e Serbisë dhe të Malit të Zi u thyen nga ushtria austro-hungareze dhe ajo bullgare. Që nga fillimi i vitit 1916 tokat e Drenicës, të Kosovës dhe në përgjithësi pjesa më e madhe e tokave shqiptare, u pushtuan nga austro-hungarezët, ndërsa pjesa tjetër nga bullgarët. Kështu, pushtuesit e egër e barbarë ballkanikë u pasuan nga një robërues më i civilizuar, i cili popullit shqiptar, për hesape të veta, i bëri disa lëshime. Megjithkëtë, pakënaqësia e popullit kundër robëruesve të rinj u shpreh me rezistencë, kështu që çetat kaçake edhe më tej mbetën nëpër male. Në Drenicë ishin të njohura çeta

e Azem e Shotë Galicës dhe ajo e Shaqir Smakës. Dhe, një ditë kur çeta e Azemit ndodhej më larg Galicës, ushtarët austro-hungarezë hynë në shtëpinë e Azemit ku ishin nënë Sherifja, Ademi, Seferi e Zeneli dhe vranë këta dy të fundit, të cilët Azemi i kishte vëllezër prej babai. Ky akt ndikoi që te Azemi e Shota të shtohet edhe më shumë urrejtja kundër pushtuesve austro-hungarezë. Pas kësaj vrasjeje nënë Sherifja me të birin më të ri Ademin për një kohë u strehuan tek të afërmit, ndërsa Azemi me Shotën e çetën mbetën në mal. Afrohej dimri e çeta u nda në grupe dhe u vendos nëpër vise të ndryshme të Kosovës, më shumë në Drenicë, kurse Azemi e Shota dhe nënë Sherifja me Ademin në odën e Sefer Halilit në Obri. Drenica, si edhe vetë fshati Obri, ishte ndarë me vijë demarkacioni ndërmjet pushtuesve austro-hungarezë e bullgarë. Madje edhe oborri i Seferit ishte i ndarë me këtë vijë-oda me gjysmën e oborrit nën bullgarët, ndërsa pjesa tjetër nën austro-hungarezët. Për një kohë kulla e Seferit u shndërrua në vend kuvendesh. Azemi e Shota gjatë tërë kohës mbanin lidhje me luftëtarët e çetave nga mbarë Kosova. Kur mungonte Azemi këto biseda bëheshin me Shotën.

Bënte dimër i ashpër dhe njerëzit kishin rënë në hall për bukë e për ushqim të bagëtisë, si dhe për mundësinë për të ndihmuar skamnorët. Nga ana tjetër, ata përballeshin me propagandën mashtruese për shkuarjen më vonë të të rinjve në frontin e Galicisë dhe në Kaukaz. Azemi doli nëpër fshatra të Drenicës pa Shotën, pasi që ajo i duhej në kullë në Obri për të mbajtur lidhjen me luftëtarët e çetave. Dhe, një ditë kur

ky gjendej në Rakinicë te Salih Beka, një njësit ushtarësh austro-hungarezë e hetoi dhe rrethoi shtëpinë e Salihut. Në shtëpi, pos Salihut me anëtarët e familjes, ishin edhe Azem Galica, Imer Binaku nga Vojniku dhe Binak Hajdari nga Vitaku. Ky i fundit u solli fishekë luftëtarëve, ndërsa vetë ishte pa armë. Azemi me shokë nuk u dorëzua, por luftoi disa orë, duke i shkaktuar humbje kundërshtarit. Ushtarët austro-hungarezë u tërhoqën duke lënë tre të vrarë, disa të plagosur dhe një të zënë rob. Pas kësaj lufte Azemi, i ndihmuar nga Imer Binaku, u kthye në Obri, ndërsa shtëpinë e Salihut ushtarët austro-hungarezë e dogjën kurse familjen ia internuan. Kjo ishte njëra nga luftërat e rralla në të cilën nuk mori pjesë Shota. Pas disa muajsh, në fillim të marsit, ushtarët bullgarë që bënë roje në Obri marrin vesh se Azemi dhe familja e tij janë strehuar aty dhe natën e 5/6 marsit rrethuan kullën ku ishte Azemi me familje. Në mëngjesin e 6 marsit filloi lufta e pabarabartë 3+2 me afro 30 ushtarë. Azemi me të vëllanë Ademin, i mbrojtur nga Shota që mbeti në kullë, kërcejnë nga kati i dytë i kullës. Në këtë përleshje u vranë 12 ushtarë bullgarë e disa u plagosën. Ndërkaq, Azemi mori një plagë në dorë e Ademi u plagos rëndë në stomak. Ushtarët bullgarë u tërhoqën. Në këtë përleshje Shota tregoi trimëri të rrallë edhe me pushkë, edhe duke ndihmuar të plagosurit. Ajo e barti Ademin në shpinë disa qindra metra larg vendit të konfliktit dhe pas një kohe me ndihmën edhe të fshatarëve të Plluzhinës organizoi përcjelljen e dy të plagosurve, Azemit në Çubrel te Smajl Kadria, dhe Ademit në Gradicë, por që

më vonë vdes nga kjo plagë, kurse shërimi i Azemit zgjat disa muaj. Gjatë kësaj kohe, pos lidhjeve që mbante me luftëtarët e çetës, Shota në Mitrovicë e Vushtrri u takua tri herë me Hasan Prishtinën.

Pas shërimit Azemi me Shotën doli në malet e Radishevës ku u takua me Shaqir Smakën. Ndër luftërat që zhvilluan tani me çetën e përbashkët njihet ajo në Kllodërnice e Bajë. Në Kllodërnice ishte luftë rasti, meqë rojat ushtarake austro-hungareze, të prira nga myftari (kryeplaku) i fshatit, ranë në pusi dhe u likuiduan që të gjithë, tetë veta, ndër ta edhe kryeplaku i fshatit. Pak kohë më vonë, në fillim të korrikut 1917, çeta e përbashkët derisa po pushonte në fshatin Bajë rrethohet nga reparte jo të vogla austro-hungareze dhe pas një lufte që zgjati tërë ditën ushtarët tërhiqen duke lënë 13 të vrarë dhe shumë të plagosur. Nga pala shqiptare u vranë luftëtari i njohur i kësaj ane Shaqir Smaka dhe disa fshatarë të Bajës. Pati edhe disa të plagosur. Numri i luftëtarëve në çetë sa vinte e rritej. Ajo tani ishte në gjendje të luftonte edhe me reparte më të mëdha ushtarake, gjë që edhe u pa në vjeshtën e vitit 1918, kur ushtrisë austro-hungareze një pjesë e njësitit të Azemit e Shotës ia zuri pritën në Përrua të Keq, ndërsa pjesa tjetër me Azemin e Shotën në krye, e ndihmuar edhe nga popullata e kësaj ane, rrethoi ushtrinë nga të gjitha anët. Pas një lufte të rreptë u shpartallua një garnizon prej gati dy mijë ushtarësh, u dorëzuan komandanti e shtabi, repartit të kavalerisë iu morën kuajt e iu dorëzuan çetës, ndërsa rezervat ushqimore të ushtrisë dhe gjërat e plaçkitura nga ajo iu dorëzuan popullatës.

Këtë ushtri të madhe çeta e Azemit dhe Shotës, e cila atëherë kishte afro 400 veta, ia dorëzoi në Mitrovicë gjeneralit francez Bashle, nga i cili për famën dhe trimërinë që kishte treguar Azemi mori dekorata dhe shpatën në shenjë nderimi. Beteja në rajonin e Runikut ka një rëndësi tejet të madhe dhe është ndër më të rëndësishmet e si ngjarje e madhe duhet të hyjë në analet e historisë sonë kombëtare.

Sundimi austro-hungarez ende nuk kishte marrë fund, prandaj nga Mitrovica çeta u kthye shpejt në Drenicë ku shkatërroi postkomandat armike e mëpastaj sulmoi ato në Podgur, duke kaluar nëpër Istog deri në Pejë. Në Pejë e çliruar çeta ngriti flamurin kuq e zi. Ndërkaq, në Pejë ndryshoi çdo gjë me ardhjen e ushtrisë franceze nga Mitrovica nëpër territorin e çliruar, e pas saj edhe reparte ushtarake serbe, të cilat urdhëruan uljen e flamurit kuq e zi. Këtë nuk e pranuan Azemi e Shota, prandaj çeta u detyrua të kthehet në Drenicë.

Nuk vonoi shumë e përfundoi edhe Lufta e Dytë Botërore. As mbarimi i saj nuk i solli gjë të re popullit shqiptar. Tokat shqiptare edhe më tej mbetën të copëtuara dhe të pushtuara, si Çamëria nën Greqi dhe pjesët e tjera në kuadër të shtetit të ri të "lindur" në Korfuz, në Londër dhe në Paris- Jugosllavisë së Versajës, që ishte vendi më tipik i shtypjes kombëtare në Evropë. Prandaj, duhej bërë rezistencë. Çetat kaçake qenë ato që u vunë në mbrojtje të popullit të pambrojtur. Vendosi në pushtetit të ri, dhunën dhe

terrorin që ushtrohej mbi popullin shqiptar, me aksionet që ndërmerrnin pandërprerë e kundërshtonin çetat e Lëvizjes. Pushteti ngutej që të dobësonte Lëvizjen sidomos në prag të kryengritjes që duhej të fillonte më 6 maj 1919, duke përdorur forma të ndryshme si aksionet e çarmatimit, djegien e fshatrave të tëra shqiptare nga ushtria e xhandarmëria, etj. Më 28 prill u dogjën Radisheva e Suhogërlla (vetëm shtëpitë shqiptare), duke mos kursyer as pleq e të rinj dhe gra e fëmijë. Vetëm në Radishevë pati 20 të vrarë, ndër të cilët Huma, gruaja e Hazir Ahmet Radishevës, që u godit nga predha e topit, gruaja e Brahim Ukës dhe ajo e Osman Selmanit, që u shpuan me singi në prag të derës së shtëpisë, ndërsa gjyshes së Feriz Smajlit ia kishin prerë dhe bërë copë-copë djalin në përroin afër shtëpisë. Xhelatët kishin hyrë në shtëpi dhe nga nëna e djalit kishin kërkuar ujë të vakët për t'i larë duart, duke i thënë asaj se atje në përrua kishin prerë një qengj. Po atë ditë nga e njëjta ushtri u dogj edhe Suhogërlla, ku pos dëmeve të tjera të mëdha nga predha topi u vranë Rexhep Kuburi, gruaja e tij me të dy djemtë dhe Rushiti me të shoqen Qamilen. Rushitin plak e të sëmurë ushtarët e hodhën nga divanhanja shkallëve poshtë dhe para syve të Qamiles e vranë. Edhe Qamilen e vranë kur ajo deshi ta pengojë ushtarin që rrokulliste kosheret e bletëve në skajin e oborrit.

Kur u rrethua Radisheva Shota gjendej te i ati Halili, larg lagjes Ahmetaj ku ishte vendosur Azemi me shokë. Kur u tërhoq çeta ajo porositet nga Azemi që të qendrojë atje për të ndihmuar gratë dhe fëmijët e

fshatit. Ushtarët morën vesh për të dhe pas masakrës që bënë në Radishevë, Shotën dhe shogen e Isuf Selimit i dërguan në Runik, në lagjen Sejdiqaj. Të dyja u morën në pyetje dy ditë me radhë nga komandanti Savoviq për të treguar se ku gjendeshin burrat e tyre, duke u thënë se nëse tregojnë do të lirohen, në të kundërtën do t'u shkojë koka. Shota e patrembur me arrogancë i përgjigjet komandantit në serbishte: " Nuk e di se kush do ta paguajë me kokë para njëri-tjetrit. unë apo ti, se Azemi shpejt do të vijë këtu dhe do të keni punë me të". Ditën e tretë me ndihmën edhe të fshatarëve të lagjes Sejdiqaj u organizua lirimi i të dy grave, të cilat në afërsi të këtij fshati iu bashkuan çetës së Azemit që po shkonte në drejtim të lagjes Sejdiqaj për t'i liruar ato.

Djegia e këtyre dy fshatrave u bë për dy shkaqe: një, se nga to kishte mjaft luftëtarë në çetën e Azemit, dhe dy, se në këtë mënyrë mendonin ta mbanin çetën në Drenicë për të mos marrë pjesë në kryengritjen që do të fillonte më 6 maj 1919 në Llapushë. Mirëpo, strategu i madh Azem Galica përdori taktikën e tij luftarake, duke sulmuar më 5 maj qendrën administrative të rrethit të Drenicës-Deviqin. Çeta e madhe kaçake, të cilës iu bashkangjitën edhe shumë njerëz të fshatrave përreth në krye me Azemin e Shotën, nuk deshë të hyjë në Deviq, por pati për qëllim vetëm gozhdimin e një numri të madh ushtarësh në mbrojtjen e Deviqit, e pastaj shkoi në Llapushë dhe iu bashkangjit kryengritjes.

Në fillim kryengritja me sukses u shtri në shumë fshatra të kësaj ane, por për shkak të pranisë së madhe

të ushtrisë, pas disa javësh ajo u shua. Për shkak të terrorit që ushtrohej mbi shqiptarët një pjesë e popullsisë, bashkë me disa luftëtarë të çetave, ndër të cilët edhe trimi i shquar i kësaj ane Sadik Rama, kaluan kufirin dhe u strehuan në Shqipëri. Shumica prapë u kthyen, si Metë Imeri me grupin e tij, por pa Sadik Ramën që u kthye tek më 1941. Azemi me Shotën dhe me çetën e madhe të Drenicës mbetën në Kosovë duke lëvizur në territoret e rretheve Pejë, Istog, Drenicë, Prishtinë, Vushtrri e Mitrovicë për t'i treguar popullit se edhe pas shuarjes së kryengritjes çetat e Lëvizjes kujdesen për të dhe se nuk bënë ta lëshojnë vendin.

Shota ndonëse nuk ishte mirë me shëndet nuk u nda nga çeta, por mori pjesë në të gjitha luftërat gjatë kryengritjes në Dukagjin dhe në aksionet e tjera deri në gjysmën e korrikut, kur iu keqësua gjendja shëndetësore dhe mbeti për të pushuar disa ditë në Lubovec të Drenicës. Ndërkohë, çeta kaloi në Shalë të Mitrovicës, kurse në fillim të shtatorit edhe Shotën e tërhoqën në Vllahi të Shalës. Javën e parë të shtatorit 1919 Azemi shtohet edhe me një anëtar të familjes dhe përtërin emrin e Bejtë Galicës. Në Vllahi Shota pushoi edhe plot tri javë (ka të dhëna se në Vllahi, pos bijave të tjera nga Radisheva, ishte e martuar me Sherifin edhe e motra e Shotës Eminja), e mandej bashkë me shokë të tjerë të çetës dhe me nënë Sherifën u munduan shumë deri sa e bindën Azemin për t'u martuar edhe një herë për të vetmin qëllim-që t'i shtohet familja. Kështu, në pranverën e vitit 1920 në Galicë u organizua një dasmë e madhe në të cilën morën pjesë shumë luftëtarë e krerë

të ndryshëm jo vetëm nga Drenica e Kosova, por edhe jashtë saj. Vetëm krushq, të gjithë nën armë, që shkuan për ta marrë nusen, ishin 619. Prej tyre 604 u ndalën në vendin Gllavicë të Klinës së Epërme, ndërsa 15 në kuaj dhe me një qerre të nuses me pesë veta, ndër to edhe Shota, në krye me Azem Galicën, shkuan në Kosterc për ta marrë Zojën, e cila do të jetë gruaja e dytë e Azem Galicës. Meqë luftëtarët e çetave kishin zënë shtigjet për ta siguruar rrugën, krushqit shkuan e erdhën pa ndonjë pengesë. Me të hyrë në Galicë, ashtu siç ishin marrë vesh, të gjithë zbrazën nga një pushkë, oshëtima e të cilave jehoi në gjithë Drenicën dhe rrethet e afërme. Pa pikë xhelozie këtij gëzimi iu bashkua edhe Shota, duke shtënë disa herë me revole. Organizimi i një dasme kaq të madhe është dëshmi se xhandarmëria në Drenicë pa pjesëmarrjen e ushtrisë nuk kishte forca të ballafaqohet me çetat kaçake të Lëvizjes. Mirëpo, vetëm disa muaj pas këtij tubimi e gëzimi të madh, në verën e vitit 1920, pas mbarimit të korrje-shirjeve, ushtria bashkë me xhandarmërinë që erdhi nga Vushtrria dhe u vendos rrëzë kodrës së Kalasë, rrethoi fshatin Dubovc, duke djegur të gjitha shtëpitë, pos dy sosh. Vrau disa banorë të fshatit dhe masakroi familjen e Azem Galicës: nënë Sherifen, motrën e tij Mihanen me gjithë vajzën e vogël Zojën, nënën e Dinores Sofinë me gjithë vajzën 14-vjeçare. E vetmja dëshmitare që përjetoi këtë tragjedi, e lemeritur nga skena të rënda e rrëqethëse që pa, ishte Rahimja, vajza më e madhe e Mihanës (vdiq para shtatë muajsh në Mamuras të Shqipërisë). Të parët që shkuan në vendin e ngjarjes ku

u masakrua familja e Azemit ishin Sefer Behrami (edhe të atin e Seferit plak, të sëmure e të verbër e masakruan me thika dhe e hodhën të gjallë në zjarr) dhe Alia i Isës. Ishte trishtues momenti kur këta të dy panë gratë dhe fëmijët kokë për kokë të përqafur dhe të larë në gjak. Të plagosura rendë, por ende të gjalla ishin vetëm Mihanja me vajzën e vogël. E tëra e larë në gjak Mihanja kërkonte ujë, ndërsa vajza e saj e vogël shpalonte gjoksin e së ëmës dhe kërkonte të thithte. Nga kroi që ishte afro 100 metra larg Seferi dhe Aliu në plisa i sollën ujë Mihanës, e cila sapo piu vdiq menjëherë, e nuk vonoi shumë dhe nga plagët vdiq edhe vajza e vogël.

Kjo tragjedi i theu mjaft shpirtërisht Azemin e Shotën, por jo edhe moralin e tyre luftarak. Aksionet luftarake të çetave jo vetëm që nuk pushuan, por u zhvilluan edhe më me ngulm. Gjatë verës dhe vjeshtës së vitit 1920 çeta e Azemit dhe Shotës u konfrontua me forcat armike në vise të ndryshme të Kosovës deri në prag të dimrit. Dimrat që patën shkuar, 1918/1919 dhe 1919/1920, Lëvizjes i patën kushtuar shumë, prandaj duhej menduar për dimrin që po vinte (1920/1921) për kalimin e një numri jo të vogël luftëtarësh për dimërim në Shqipëri dhe për zvogëlimin e grupeve që mbeteshin në Kosovë. Sipas porosisë së Hasan Prishtinës, ideologut të Lëvizjes Nacionalçlirimtare Kaçake, udhëheqësi i kësaj Lëvizjeje, Azem Galica, vetë i 14-ti në fillim të tetorit 1920 mbërriu në Shkodër ku u takua me njerëzit më përparimtarë të asaj kohe, si me Hasan Prishtinën, Bajram Currin, Luigj Gurakuqin e të tjerë,

ndërsa çeta mbeti nën udhëheqjen e Shotës dhe luftëtarëve të tjerë me përvojë, të cilët në vjeshtën e vonë po ashtu kaluan në Malësi e në Shkodër.

Djegia e fshatrave shqiptare dhe masat e tjera diskriminuese vazhduan edhe në vitin 1921. Atyre qeveria ua shtoi edhe një tjetër-internimin e familjeve të kaçakëve që kërkoheshin e nuk dorëzoheshin dhe filluan t'u marrin shtëpi, tokë e pasuri e t'ua japin kolonëve të ardhur nga anë të ndryshme të Jugosllavisë. Për të ndalë masakrat çetat kaçake të Lëvizjes në pranverën e hershme të vitit 1921 grupe-grupe u kthyen prapë në malet e Kosovës dhe rifilluan veprimet luftarake kundër forcave armike. Kthimi i luftëtarëve të lirisë ngjalli besimin tek populli, një pjesë e madhe e të cilit bashkë me çetat u hodh në qëndresë. Lëvizja e armatosur shqiptare tronditi qeverinë e Beogradit dhe e detyroi atë të dërgonte njësi të reja ushtarake në këto anë. Por edhe ushtria që ndodhej në Drenicë disa herë u nda shumë keq me çetën e Azem e Shotë Galicës, si në luftën në Qyqavicë, në Kollë e në Çirez, e në disa raste ajo as që mori guximin të sulmojë këtë çetë, si në Tërdecë e Klinë të Poshtme.

Shota vret shefin e xhandarmërisë në Mitrovicë

Shota krah për krah me burrin mori pjesë në të gjitha këto luftëra e aksione. Nga përvoja shumëvjeçare që kishte fituar, ajo e ndihmonte shumë edhe Azemin

në hartimin e planeve për aksione kundër armikut. Në verën e vitit 1921, me një grup luftëtarësh të çetës Shota hyri në Mitrovicë dhe likuidoi shefin e xhandarmërisë, i cili njihej për masakrat në familjet shqiptare në rrethin e Mitrovicës, të Vushtrrisë e të Drenicës dhe për të cilin mendohej se kishte gishtë edhe në vrasjen dhe masakrimin e familjes së Azem Galicës. Pa dijen e të shoqit, Azemit, planin, organizimin dhe kryerjen me sukses të këtij aksioni i kishte bërë vetë Shota. Meqë aksioni që i suksesshëm Azemi nuk iu hidhërua asaj, por i dha të kuptojë se edhe ajo ishte si të gjithë luftëtarët e tjerë në çetë pa kurrfarë privilegji dhe se duhej pyetur komandantin e vet për këso aksionesh.

Para vdekjes së Azem Galicës ky që aksioni i parë dhe i fundit që u organizua pa dijeninë e tij. Gjatë gjithë vitit 1921 qeveria e Beogradit bëri përpjekje të dobësojë Lëvizjen Kaçake. Pas bisedimeve të pasuksesshme që zhvilloi me kryekomandantin e Lëvizjes, ajo tentoi që me shantazhe kundër luftëtarëve të çetave të arrijë qëllimet e veta, por nuk ia doli. Përkundrazi, në Kosovë e jashtë saj më shumë se kurrë më parë veprimtaria luftarake e çetave u manifestua me aksione të shumta dhe të suksesshme.

Afrohej stina e dimrit. Strategu i njohur i luftës bashkë me Shotën dhe çetën bëri një lëvizje nëpër rrethe të ndryshme të Kosovës, duke i njoftuar prijësit e çetave se më vonë një numër luftëtarësh duhej të kalonte në Shqipëri. Kështu, në vjeshtën e vonë të vitit 1921 edhe Azemi bashkë me Shotën e Zojën, me dy

kunatat e Shotës dhe me një pjesë të çetës, kaloi në Shqipërinë Veriore. Ashtu vepruan edhe shumë luftëtarë të çetave nga mbarë Kosova. Numri më i madh i tyre, që arrinte në afro dy mijë, në pranverën e vitit 1922 kaloi në Zonën Neutrale të Junikut, që ishte formuar në vjeshtë të vitit 1921. Në maj 1922, pothuaj i fundit, edhe Azemi me të dy kunatat e Shotës, me dy vëllezërit e saj dhe me pak luftëtarë të tjerë kaloi në këtë Zonë dhe u vendosën në shtëpinë e Tafë Hoxhës ku ishin edhe 30 luftëtarë të tjerë. Pas plot gjashtë muaj e tri javë Azemi me të dy gratë kaloi në shtëpinë e Sadik Hysenit ku edhe e kaloi dimrin e vitit 1922/23. Në këtë shtëpi Azemit me Zojën u lindi djali, të cilin e pagëzuan me emrin Sadri dhe për të u gëzuan sa Zoja e Azemi aq edhe Shota e luftëtarët e çetave dhe i tërë Juniku. Por gëzimi që i shkurtër meqë djali nuk jetoi shumë e vdiq. Gjatë qëndrimit të çetave atje edhe roli i trimëshës Shotë që i madh. Bashkë me Azemin ajo shpesh mori pjesë në bisedime me ideologun e Lëvizjes, Hasan Prishtinën, në shtëpinë e Salih Bajram Berishës dhe me prijës të tjerë të njohur të çetave kaçake. Luajti rol edhe në pajtimin e fiseve me rastin e ngatërresave. Shota ishte pranë Azemit dhe u këshillua me të edhe me rastin e sulmit të ushtrisë jugosllave në Zonën Neutrale të Junikut më 17 qershor 1922 dhe sulmit tjetër më vonë. Aktiviteti i saj kurrë nuk pushoi.

Më 27 janar 1923, me futjen në Junik të ushtrisë shqiptare që komandohej nga Prenk Jaku, dhe më vonë të ushtrisë jugosllave më 21 shkurt 1923, mori fund ekzistimi i Zonës Neutrale të Junikut. Të gjitha çetat

kaçake, me përjashtim të disave që kaluan prapë në Shqipërinë Veriore, të tjerat u kthyen në Kosovë. Edhe Azemi me një pjesë të çetës kaloi në Has dhe me Shotën, Zojën dhe të dy kunatat e Shotës u vendos te Nezir Sadiku prej nga në pranverën e hershme u kthyen në Drenicë. Kthimi i çetave kaçake në Kosovë i trembi autoritetet qeveritare dhe i shtyri të mendojnë më seriozisht për t'u marrë vesh me Azem Galicën. Kështu, pas disa takimeve e bisedimeve mes Azemit dhe përfaqësuesve të organeve shtetërore, më në fund, nga fundi i qershorit 1923, të dy palët u morën vesh që në Drenicë të formohet një zonë e lirë, e cila në popull u quajt "Shipnia e Vogël". Kësaj hapësire të lirë në fillim i takonin më shumë fshatra të komunës së Prekazit, e më vonë u kufizua në fshatrat Galicë, Lubovec dhe Mikushnicë me qendër në Galicë. Me këtë marrëveshje- "besëlidhje", parashihej:

1. Azemi me çetat e Drenicës mbeteshin të lirë në territorin e përmendur e të mos dalin jashtë kësaj Zone për të ndërmarrë aksione luftarake

2. Popullsia e fshatrave të përmendura të lirohet nga të gjitha detyrimet shtetërore

3. Organet shtetërore obligohen që të mos dërgojnë atje qeveritarë, xhandarmëri e ushtri.

Çështja e marrëveshjes mes Azemit dhe përfaqësuesve shtetërorë u përmend edhe në mbledhjen XLV të rregullt të Kuvendit Popullor, të mbajtur në Beograd më 29 shtator 1923. Në mbledhje një deputet u shpreh:

“Bajram Cur prikuplja çete, vlada çuti i pravi pakt sa Azem Bejtom” (Bajram Curri tubon çeta, qeveria hesht dhe bën marrëveshje-lidh pakt me Azem Bejtën).

Me krijimin e Zonës së Lirë në Drenicë të dy palët kishin qëllimet e veta. Qeveria e Beogradit mendonte se në këtë mënyrë në territorin e lirë do të izolonte çetën e Drenicës, çetën më të fortë të Lëvizjes Nacional-çlirimtare në Kosovë, dhe ndarjen e saj nga veprimtaria luftarake. Ndërkaq, Azemi mendonte se me krijimin e këtij territori të lirë luftëtarëve të çetave jo vetëm nga Drenica do t’u mundësohej pushimi, ushtrimi dhe shërimi. Kjo, për një vit, aq sa ekzistoi Zona e Lirë, u bë realitet.

Në seancën LV të rregullt të Kuvendit Popullor, të mbajtur në Beograd më 11 tetor 1923, formimi i Zonës së Lirë të Drenicës u përmend si shtet. Një kuvendar në këtë mbledhje u shpreh kështu: “Në vendin ku janë të mundshëm Azem Bejti, zotërinj, shteti nuk ka autoritet. Zotërinj, ai kaçaku më i madh këto ditë dhe sot turpëron vendin tone, ai u kthye me 150 njerëz të armatosur, të cilëve asnjë pushkë nuk iu prek. Ai zotëron, ai mbretëron në ato territore ku jeton”. Më tej vazhdoi: “ Në emrin tim, e me siguri edhe në emër të shokëve të mi, unë nuk e dua shtetin e Azem bejtës”. Në mbledhjen e përmendur deputeti Jovan Magovçeviq tha edhe këtë: “... Më dëgjoni si deputet nga Kosova. Unë mund të them, zotërinj, se i kam dy vota. Unë këtu jam si deputet i Kuvendit Popullor dhe si deputet i jashtëm i shtetit të Azem Bejtës dhe Ferat Dragës”.

Termi shtet për këtë territor u përmend edhe në shtypin e kohës, dy ditë pas shkatërrimit të kësaj Zone. Në një artikull të atij shtypi shkruante: “Slom gospodara Drenice” (Thyerja e sunduesit të Drenicës), ndërsa në një tjetër: “Azem Bejtina drzhava ne postoji” (Shteti i Azem Bejtës nuk ekziston më). Pra, termi shtet për Zonën e Lirë (territoriale) të Drenicës u përmend si në shtypin e kohës ashtu edhe në mbledhjen e organit më të lartë shtetëror dhe pa marrë parasysh se a u njoh nga ana e vendeve të tjera si shtet, është e udhës që termi shtet për këtë territor të lirë të hyjë edhe në historinë tonë kombëtare. Jashtë këtij territori vepronte një numër jo i vogël i luftëtarëve të çetës nën udhëheqjen e shokëve të tyre me përvojë si Fazli Berani, Mehmeti i Vogël, Bajram Delia, Beqir Azemi e të tjerë, por rolin kryesor në këtë shtet e kishin Azem e Shotë Galica. Edhe roli i Shotës në këtë territor ishte i pazëvendësueshëm. Ajo, në kullën që u ndërtua në Galicë në vitin 1923 e shoqëroi Azemin në të gjitha bisedat që u zhvilluan me përfaqësues të çetave. Shota i ndihmoi të plagosurit, i ushtroi të rinjtë shqiptarë që inkudroheshin në çetat kaçake, e ndihmoi Azemin në hartimin e planeve për aksionet që duhej të ndërmerreshin në çetat jashtë Zonës së Lirë dhe me pëlqimin e tij, kur e kërkonte nevoja, edhe vetë ajo dilte jashtë këtij territori, bashkë me çetën kryente aksionin dhe prapë kthehej në Zonën e Lirë.

Duke pasur parasysh intensifikimin e aksioneve luftarake të çetave kaçake dhe drojën nga rreziku se ndoshta një ditë shteti i vogël do të hapë dhe do të

shtrijë krahët jo vetëm në Drenicë e në Kosovë, por edhe më gjerë në viset e pushtuara shqiptare, qeveria e Beogradit filloi të bëjë plane për shkatërrimin e kësaj Zone të Lirë. Kështu, një ditë nga Kodra e Dubovcit në Qyqavicë, pasi u bë incizimi i terrenit të kësaj Zone nga ana e një grupi oficerësh e ushtarësh, u caktua edhe dita e sulmit kundër "Shipnisë së Vogël". Një forcë e madhe ushtarake, e armatosur edhe me topa fushorë e të rëndë, më 14 korrik 1924 rrethoi Zonën e Lirë. Për lëvizjet e mëdha ushtarake në Mitrovicë, Adem Miftari, ish-luftëtar i çetës, e çoi lajmin te Veli Oshlani e ky shpejt shkoi dhe e lajmëroi Azem Galicën. Lajmin Azemi e mori me rezervë dhe e vetmja shenjë frike tek ai ishte se atë natë iu tha të trija grave që të flejnë në një dhomë. Për këtë e dinte vetëm Shota, e cila u tregoi edhe dy grave të tjera.

Caktimi i ditës së sulmit për të martën, 15 korrik 1924, nuk ishte bërë rastësisht kur dihej se atë ditë ishte ditë bajrami dhe merrej me mend se një numër luftëtarësh kishin shkuar në shtëpitë e tyre. Numri ishte zvogëluar në Zonë dhe jashtë saj edhe për shkak se luftëtarët që morën pjesë në ngjarjet e qershorit në Shqipëri ende nuk ishin kthyer në Kosovë. Sulmi u bë në mëngjes herët të martën më 15 korrik 1924. Ishte sulm i përnjëhershëm dhe i rreptë i një ushtrie të madhe që kishte afro 2000 veta. Populli këndoi:

*Nimijë vetë e rrethuan Galicën
Treqind vetë Lubovecin
Pesëqind të tjerë Mikushnicën.*

Kur filloi gjëmimi i topave, në kullën e Azemit ishin vetëm 7 veta. Lidhur me qëndresën e tyre rapsodi popullor këndoi:

*Çka ka kulla që po dridhet, Azem Bejta nuk po lidhet
Lumja kulla kan ka mbrenda, Azem Bejtën me shtatë zemra.*

Nuk kishte rrugëdalje tjetër pos tërheqjes. Lufta zgjati tërë paraditën dhe në tërheqje e sipër disa shokë të Azemit u vranë dhe disa të tjerë u plagosën. Ndër të plagosurit ishte edhe Azem Galica që mori një plagë vdekjeprurëse. Me porosinë e Azemit Shota mbeti që t'u ndihmojë grave dhe fëmijëve gjatë tërheqjes. Ajo në Qyqavicë u takua me Azemin e plagosur dhe me grupin që e përcillte atë. I mbeti besnik dhe nuk u nda prej tij deri në momentin e fundit kur vdes më 24 korrik dhe me duart e saja e lëshoi në shpellën e thellë mbi 70 metra.

Territori që për një vit të plotë konsiderohej si i lire tani më 15 korrik u dogj flakë dhe u la në gjak. Duke mos llogaritur humbjet e tjera, në popull ruhet shifra e 75 të vrarëve e të djegurve dhe shumë të plagosurve. Në shtypin e kohës numri i të vrarëve paraqitet shumë më i madh. Në gazetën "Politika" të 16 korrikut 1924 thuhet se nga pala shqiptare u vranë rreth 200, kurse në anën e ushtrisë pati 15 të vranë dhe 12 të plagosur. Përafërsisht ky numër përmendet edhe në "Politikën" e 17 korrikut. Ndërkaq, në "La Federation Balcanique" nr.9 të 1.12.1924, që dilte në Vjenë, u shkrua se u vranë 18 e

u plagosën 16 ushtarë dhe 200 deri 600 shqiptarë. Njëkohësisht prej 120 shtëpive, të parrënuara mbetën vetëm dy. Megjithatë, pa marrë parasysh humbjet që pësuan, ata që i takonin këtij territori me mburrje flasin për “Shipninë e Vogël”, edhe pse kjo nuk zgjati shumë, vetëm një vit, (qershor 1923 – 15 korrik 1924).

Me vdekjen e Azem Galicës Lëvizja Nacional-çlirimtare Kaçake humbi kryekomandantin e vet, humbi mbështetjen më të fuqishme. Mirëpo, në shembullin e veprave luftarake që la çetat e Lëvizjes do të vazhdojnë rrugën e tij të suksesshme që ai ndoqi për shumë vite. Pas vdekjes së tij çetat kaçake në Drenicë do të udhëhiqen nga Shotë Galica, Fazli Berani dhe Mehmet Delia. Shota me grupin e luftëtarëve që e përcolli Azemin deri në vendin e pakthim, me ata njerëz të lodhur e të plagosur, të cilët kishin nevojë për pushim e shërim, vazhdoi rrugën dhe brenda dy ditësh u gjend në Shqipëri. Pas një pushimi të shokëve Shota u kthye në Kosovë dhe afër Radishevës u takua me çetën prej 60 luftëtarësh, të cilën e drejtoi bashkë me Mehmet Delinë. Nga aksionet e para pas vdekjes së Azemit dimë për atë në Çikatovë e Gllobar të Drenicës. Në dhjetor 1924 Shota me disa qindra luftëtarë mori pjesë në luftë në anën e Bajram Currit. Në pranverën e hershme, mars 1925, ajo me një grup luftëtarësh u kthye prapë në Kosovë.

Ishte vjeshtë e vitit 1926. Çeta së cilës i printe Shotë Galica, pas disa aksionesh të suksesshme kundër konfidentëve dhe nëpunësve shtetërorë, të cilëve u

kishte dalë zëri për të keq në popull, u nis për në Shqipëri. Më vete mori edhe luftëtarët e moshuar dhe disa fëmijë bonjakë. Gjatë rrugës në malet Llaushës çeta ra në pritë të repartit ushtarak dhe të xhandarmërisë. Ajo pati humbje, shumë luftëtarë u plagosën, ndër të cilët edhe Shota, e cila mori një plagë të rëndë. Ky qe aksioni i mbi 60-të dhe i fundit në Drenicën e në Kosovën martire për Nusen e Maleve, në të cilën për gati 12 vjet ajo derdhi lot e gjak. Për Shotën dhe për shumë luftëtarë të çetës kjo ishte rruga e fundit për në Shqipëri. Trimat e çetës u vendosën në vise të ndryshme të Shqipërisë, ndërsa Shota në fillim në katundin Shullaz e më vonë në Derven të Fushë-Krujës. Nga dhimbja për Kosovën e robëruar dhe nga plagët e rënda atë shpejt filloi ta lëshojë shëndeti. Edhe ashtu e dobësuar kujdesej për fëmijët jetimë dhe herë pas here vizitonte luftëtarët e plagosur e të moshuar si Bekë Galicën, etj.

Vdekja në mjerim e në varfëri

Pamundësia e kthimit të saj këndej kufirit nuk ia uli besimin te Lëvizja Nacionalçlirimtare Kaçake, te të rejat shqiptare dhe te popullsia shqiptare në përgjithësi. Kurdo dhe kudo që shkoi la mbresa të thella, prandaj femrat shqiptare ia patën lakmi për rrugën që kishte marrë, prandaj në Kosovë shpesh pati kërkesa të vajzave shqiptare për t'iu bashkuar çetave të Lëvizjes, qoftë në mënyrë individuale apo të organizuara në

grupe, siç ishte rasti i katër vajzave nga Padalishta e Çitaku, të cilat dolën në mal, por meqë nuk u takuan me çetën, ditën e tretë u kthyen në shtëpi. Kur flitet për periudhën së cilës i takon Shota nuk bën të qiten në harresë e të mos përmenden edhe shqiptaret të cilat ishin gati, e disa prej tyre edhe sakrifikuan jetën për mbrojtjen e pragut të shtëpisë, të nderit të femrës shqiptare dhe të atdheut, siç ishte rasti i Ajkunës dhe Elfisë, dy motrat nga Loshajt e Padalishtës së Drenicës. Kur ushtarët hynë në shtëpinë e tyre për të plaçkitur ato e mbytën njërin me sëpatë dhe me pushkën e tij vranë një dhe plagosën ushtarin tjetër. Motrat Raba dhe Ajetja, në Moravën Perëndimore, qëndruan dhe ranë për nderin e familjes, për nderin e vet dhe të femrës shqiptare. Raba mbyti ushtarin bullgar me lopatë, ndërsa Ajetja një oficer dhe një ushtar me sëpatë. E veshur në rroba burrash, në mesin e katërmbëdhjetë burrave të pushkatuar nga Zhilivoda ishte edhe Zelfia. Mandej rasti i mbi 20 vajzave nga Opoja dhe i pesë nuseve nga Rugova që u hodhën në pus vetëm për të mos rënë në dorë të armikut. Sulltanja, vajzë e re 16-vjeçare nga Gostivari, me gërshërë të mëdha delesh vrau dy dhe plagosi një armik; nusja e re trime Hasimja nga Begraca e Gjilanit mori hakun e dy vëllezërve. Ajo edhe në burgun e Nishit e tregoi veten duke mbytur gardianin që e sulmoi. Në Plavë përkrah burrave luftoi femra e njohur Bade Alushi, si kundër ushtrisë turke ashtu edhe më vonë kundër asaj malazeze. Sherifja, gruaja e Dan Dorocit, kaloi plot dy vjet në mal, deri në momentin e fundit kur u vra Dani në Melenicë të Shalës

më 7.4.1921. Kemi edhe shumë raste të femrave të tjera shqiptare, disa prej të cilave me rezistencën që bënë ishin frymëzim për Shotën, por edhe Shota me veprimtarinë e saj shumë të njohur luftarake u bë frymëzim për shumë femra shqiptare.

Nuses së Maleve-Shotë Galicës, dikur të pampo-shtur dhe besnike ndaj idealeve të veta, të fuqishme dhe të patrembur në beteja, asaj që ia shtonte bukurinë çetës, në dimrin e vitit 1926/27 iu keqësua gjendja shëndetësore nga plaga e rëndë dhe nga malli për Kosovën, por edhe nga skamja, meqë organet shëndetësore nuk qenë të gatshme t'i ndihmojnë. Aq ishte dobësuar nga shëndeti sa që i kishte mbetur vetëm hija! Ajo numronte çastet e fundit dhe një ditë korriku 1927, në moshën 32-vjeçare, vdes. Lajmi për vdekjen e Shotës shpejt mori dhenë andej e këndej kufirit. Te çdo shqiptar shihej pikëllimi i thellë, dhimbja e madhe. Derdheshin lot të dhimbjes dhe të mburrjes. U shua jeta, por jo edhe vepra e trimëreshës së madhe Shotë Galicës, e cila me trimat e tjerë nga Drenica vazhdoi luftën aty ku e la Azemi. Ajo me Azemin lindën nga vetë populli si forcë shpirtërore e tij. Vdekja e pamëshirshme dhe tronditëse rrëmbeu dhe fiku jetën jashtë-zakonisht të frytshme e luftarake të kësaj trimëreshe. Vdiq trimëresha Shotë, bija më e dashur e Drenicës, e Kosovës dhe e gjithë shqiptarëve, figura më e shkëlqyer e femrës në historinë tonë. Në kushte në të cilat ajo veproi historia nuk njihet grua që të ketë arritur një madhështi të tillë. Shota ishte mishërim i atdheut. Emri dhe vepra luftarake e saj do të rrojë sa vetë mali

Qyqavica, ndërsa idetë dhe vepra e saja luftarake do të jenë frymëzim dhe udhërrëfyese të përjetshme për shumë breza. Shota dhe Azemi, bashkë me luftëtarët e tjerë kurrë nuk jetuan të shkëputur nga fati i kombit. Ajo zë vendin e nderit në vargun e figurave më të shquara kombëtare. Kujtimi për Shotë Galicën do të rrojë në Drenicë, në Kosovë e në Shqipëri dhe kudo që janë shqiptarët, bashkë me kujtimin e shumë trimave e trimëreshave që kishte populli ynë. Në shembullin e tyre brezat e ardhshëm do të gjejnë burimin e frymëzimit se si duhet atdheu. Ajo bashkë me shokë e dha jetën për Kosovën, për interesin gjithshqiptar, pra në krye të veprës së madhe fisnike për atdheun.

